

JUGOSLAVIEN — VART GÅR DU?

Av E. G. C. BRANDT

DET är en allmän mening att efter Stalins död en viss avspänning förmärkts i relationerna Öst—Väst (Sovjets diplomatiska handlag bedöms i varje fall såsom mjukare än tillförne) men ingen västerländsk statsman inbillar sig att någon väsentlig förändring skett i Kremls ut- och inrikespolitik. Men på en punkt, en enda, har verkligen en radikal omorientering skett: Moskvas inställning till Jugoslavien har blivit en annan än förr och därmed har den världspolitiska situationen förändrats — den nya sovjetjugoslaviska politiken kommer förvisso att varaktigt influera världspolitiken.

När Stalin, som av hjärtat avskydde Jugoslaviens självrådige diktator Tito, i juni 1948 tvang Kominform att utstöta rebellen ur den kommunistiska kyrkan, begick han en oförlätlig dumhet, förblindad av hat. Tito hade sannerligen ingen önskan att bryta med världskommunismen, tvärtom har han städse bedyrat att han företräder den äkta, konsekventa marxismen och kommunismen, men efter den stalinska bannlysningen hade han ju inget annat val än att hävda sin egen linje, »titoismen» (en term som jag dock aldrig hört i Jugoslavien!), vilken visat sig innebära ett allvarligt hot mot Sovjets allenavälde i Kominform genom förkunnelsen och praktiserandet av en *nationell* kommunism. Tito har oförfärat avböjt att degradera sitt fosterland till en rysk koloni, vars armé och näringsliv i första hand skulle tjäna »moderlandets» intressen, och denna hans inställning har verkat stimulerande på oppositionella element i satellitstaterna — varom flitiga utrensningsaktioner burit vittne. Stalins sista levnadsår fördystrades, till glädje för den demokratiska världen, av ständiga revoltrörelser i drabantstaterna, vilka kvävdes genom terror: när Stalin inte kunde få kättaren Titos huvud på ett fat fick han nöja sig med att dekaptera ofarligare motståndare, som kanske inte ens var »titoister».

Det är numera, fastän först på sistone, fullkomligt klarlagt att »i tronens närhet» funnits män som starkt ogillat Stalins hatiska

kortsynthet, och när den mera fruktade än älskade diktatorn väl var borta omlades ögonblickligen Kremls jugoslaviska politik. Naturligtvis har vi inte några »regeringsbeslut» på den saken, några offentliga kungörelser från politbyrån — sådant förekommer ju inte i den kommunistiska världen — men järnridån kan inte utestänga *alla* tecken på en annalkande kursförändring, och männen bakom ridån önskar det kanske inte heller. Bara en sådan småsak, till synes, som denna är betecknande nog: dagen efter Stalins begravning berättade Pravda att Molotov hade mottagit Jugoslaviens chargé d'affaires, vilken kondolerat med anledning av Stalins frånfälle. Föga märkvärdigt? Jo sannerligen, ty det var första gången på många år som Pravda meddelat något från Jugoslavien utom i samband med hotelser och förolämpningar!

Ett par dar efter Stalins jordfästning gjorde Tito sitt remarkabla besök i London — minns man vilket uppseende det väckte! — vilket borde ha erbjudit ett kärkommet tillfälle för Kreml att poängtera de gamla beskyllningarna mot Tito att han för stora pengar sålt sig till »de fascistiska imperialisterna» (jfr Sjdans ord den 28 juni 1948 på kominformmötet i Bukarest då Tito exkommunicerades: Tito är en avslöjad imperialist-spion)! Men Pravda, som har egen korrespondent i London, omnämnde inte resan med ett enda ord. Och från den tiden har överhuvud inga som helst angrepp på Tito eller titoregimen förekommit i Pravda! Medan tidigare i alla förstamaj-paroller (senast 1952) Titos »fascistband» ihågkommit med utsökta oförskämdheter sänkades varje anspelning på titoismen i förstamaj-uppropet 1953 — och sådan sänkades jämväl den 1 maj i år.

Satellitstaterna har följt Kremls exempel! En fransk tidning (Beipi) har roat sig med att uträkna hur många tidningsspalter de kommunistiska huvudorganen i Prag, Budapest, Bukarest, Sofia etc. ställt till Moskvas förfogande för bekämpande av titoismen, och det blev åtskilliga tusental — men efter Stalins död förekommer inga angrepp utan på sin höjd en beskedlig kritik av nya lagförslag o. d. i Jugoslavien. T. o. m. den hätska propagandan från de jugoslaviska kommunistemigranterna (alltså stalintrogn) i Sovjet och vasallstaterna har på Kremls order mildrats i allra högsta grad; man har upphört med alla personliga förolämpningar mot Tito och i stället koncentrerat sig på propaganda för återställande av de vänskapliga förbindelserna mellan folkdemokratierna och Jugoslavien och för ett förnyat ekonomiskt och kulturellt samarbete.

Detta är i sanning någonting helt annat än de före Stalins död ständigt återkommande uppmaningarna till uppror emot Tito, vilka f. ö. ofta, på Stalins befallning, ackompanjerades av satellitstaternas truppsammandragningar vid de jugoslaviska gränserna! Man erinrar sig Titos ständiga klagomål häröver liksom också USA:s frikostiga subsidier åt den jugoslaviska statskassan för förstärkning av försvaret m. m. — en liten nätt summa på 500 miljoner dollar! Sedan mars i fjol är det slut på truppsammandragningar och gränsintermezzon. Slut också på alla av Sovjet iscensatta titoistprocesser i vasallstaterna liksom på Titos egna processer mot stalinspioner och kominformagenter. Och i dag som är har de diplomatiska förbindelserna mellan Jugoslavien och Sovjet och alla kominformstaterna för länge sen återupptagits i full utsträckning. Allting börjar se ut så normalt som helst, och det är kanske inte att undra på om förfärade amerikanare börjar spörja sig om inte kommunistkyrkan förbereder avfällingen Titos återupptagande i sin famn — och om inte den halva miljarden dollars varit bortkastad på den dubbelbottnade filuren Tito.

Den f. d. jugoslaviske diplomaten Bogdan Raditsa, som bröt med Tito terroråret 1946, försäkrar (i *Samtid och Framtid mars 1954*) att han har bindande bevis för en hemlig allians mellan Sovjet och Jugoslavien — initiativet skulle t. o. m. ha tagits av Tito. Vem är väl jag att jag skulle våga sätta mig upp emot Raditsa — men jag betvivlar i alla fall hans uppgifter. Inte en enda människa jag talat med i Belgrad och annorstädes har hållit uppgiften om närmande mellan Sovjet och Jugoslavien för sannolik (man kan ju ha sina »kanaler»). Vad man med visshet känner till är t. v. endast de många ovannämnda tecknen på förbättrade relationer samt att Tito faktiskt upphört att stå som den yppersta förkämpan för anti-sovjetismen, med sitt exempel lockande vasallstaterna till »titoism». Tito skulle m. a. o. själv inte längre vara titoist! Vid slutuppgörelsen i den bekanta Djilas-affären förklarade han att han var beredd till samarbete med alla länder i öst och väst, vilka hade gemensamma intressen med Jugoslavien, »men vi vägrar att prisge vår uppfattning om den rätta utvecklingen av vårt socialistiska system». Tito är och förblir kommunist men han kommer aldrig att acceptera Jugoslaviens gamla ställning som Sovjets vasallstat.

Vad Tito tänker om Västmakternas politiska system framgår ganska tydligt av hans åthutning (under Djilasdebatten) av sådana medborgare, som »av ruttna liberalistiska motiv uttalar sig för

fullständig åsiktsfrihet». Citatet är autentiskt, hämtat ur Borba, det officiella kommunistorganet. Det kan med fördel betraktas mot bakgrunden av den artikel, som Titos förtrogne vän Vladimir Dedijer efter de remarkabla händelserna i Östtyskland den 17 juni 1953 publicerade i Borba: det står amerikanska imperialister bakom upploppen och det hela går ut på att återinföra feodalismen! Är detta också Titos *egen* uppfattning, så vet man rätt bra besked. — Han har naturligtvis ingenting emot att få USA-hjälp i form av reda pengar, vapen och livsmedel — i all synnerhet som han inte utfäst sig till någon motprestation! — men sen Sovjet inställt sitt kalla krig mot honom är han kanske något mindre beroende av västmakternas stöd än tidigare och låter dem nog också veta det. Balkanpakten med Grekland och Turkiet uppger han naturligtvis inte — pakten har ju t. o. m. utvidgats till en militärpakt — men anslutning till Atlantpakten reflekterar han inte på och än mindre på att godta västmaktsbaser i Jugoslavien. Marskalk Tito är en skicklig diplomat, ingalunda oerfaren i dubbelspel.

Ingen »personhändelse» torde efter den sovjetryske polischefen Lavrentij Berias fall ett par månader efter Stalins död ha väckt ett så oerhört uppseende som utrensningen av den jugoslaviske »chefsteoretikern» Milovan Djilas, Titos högra hand och betrodde vän. Det har redan skrivits tusentals spalter om den saken i världspressen och än flera blir det efterhand som alla papper kommer på bordet. Men medan Beria likviderades på övligt sätt bakom järnridån utan offentlighetens insyn, har rättegången (om den så kan kallas) mot Djilas förts helt öppet inför de jugoslaviska kommunisternas centralkommitté och Borba har utförligt redogjort för förhandlingarna, vilka slutade med att Djilas avlägsnades ur centralkommittén, berövades alla funktioner i det kommunistiska förbundet och tilldelades »en sista varning». Han har också måst lämna sin ställning som talman i skupsjtinan (riksdagen). Men han lever fortfarande och är på fri fot. Och står också kvar i partiet, märkligt att säga. Han har t. o. m. förunnats ett torftigt levebröd som tjänsteman vid ett bibliotek i Belgrad. (I förbigående: jag mötte honom på gatan för några veckor sedan och ville impulsivt springa fram och trycka hans hand men hejdades av min serbiske följeslagare: gör det inte, vi är kanske skuggade och ni skulle bara kompromettera honom.)

Vad har då Milovan Djilas förbrutit? Han har, uppenbarligen

med Titos vetskap och inte utan dennes tysta gillande, skrivit en hel del artiklar just i Borba, vilka till slut väckt en sådan förbittring hos mäktiga partipampar att Tito måst desavouera honom och låta kättardomstolen träda i funktion. Och Djilas har på känt moskovitiskt manér gjort avbön för sina kätterier. Med stöd av nu tillgängliga dokument, vilka inte förelåg när »fallet Djilas» först kommenterades i pressen, skall jag längre fram i denna artikel närmare redogöra för detsamma, men först vill jag låta Djilas själv komma till tals dels ordagrant och dels genom fritt referat — ett mödosamt hopfogat koncentrat ur en mängd artiklar, vilka låter innebörden av »statsteoretikerns» förkunnelse framstå fullt klar.

Det hände härförleden i en stad i Jugoslavien, berättar Djilas, att en man blev anhållen för »klassfientlig verksamhet» och i hans bostad placerade den lokala partikommittén en arbetarfamilj. Men den anhållnes hustru, en kvinna ur »intelligentsian», slog alarm och protesterade: »så gör man inte i en rättsstat i n n a n dom har fallit — och förresten är det m i t t hus». Hon klagade hos domstol och domstolen gav henne rätt: arbetarfamiljen skulle utrymma huset. Då tog det emellertid »hus i helsike» — för att uttrycka sig vanvördigt — partifolket i staden (dvs. därvarande kommitté av kommunistförbundet) satte sig på tvären och förhindrade (!) att beslutet verkställdes: inte skall man väl hålla en klassfiende om ryggen och missunna en fattig arbetarfamilj, »vårt folk», en bostad!

Djilas krumbuktar litet inför den föga avundsvärda uppgiften — som han säger — att försvara en reaktionär gentemot äkta kommunister, men han slår fast att därest laga domstols beslut, det må se ut hur som helst, inte respekteras, så betyder det att man accepterar en makt över och utanför lagen samt att man räknar med två sorters medborgare, en sort för vilken lagen gäller och en annan för vilken den inte gäller. Det är betänkligt att hyggligt folk och ärliga förkämpar för socialismen på allvar kan mena att i vissa fall deras uppfattning och vilja går utanpå lagen. Ty respekt för lag är grundförutsättning för den rättsstat som alla medvetna socialister måste kämpa för, om de vill förverkliga demokrati i samhällslivet. — Naturligtvis finns det många dåliga domstolar liksom det finns föråldrade och dåliga lagbestämmelser, men det är bättre med dåliga lagar och domstolar, som dock tillämpar lag, än med rent godtycke, och värst av allt är om politiska instanser negligerar både lagar och domstolar. Lojalitet

mot laga domstols beslut, även om detta skulle vara bristfälligt eller t. o. m. te sig som ren orätt i partimannens ögon, är absolut nödvändig, om vi skall kunna undgå byråkrati och despotism. Vårt samhälle och vår stat är ju på väg mot ett normalt demokratiskt liv och då duger det inte att spela ut partifunktionärers subjektiva uppfattning mot domstolarnas lagtillämpning. Under revolutionsåren, omedelbart efter kriget, kunde den rättvisa, som partiet skipade, vara både nödvändig och gagnelig — för då hade vi ju ingenting annat att gå efter. Men nu är allt annorlunda, de lagar våra domstolar dömer efter är våra egna självstiftade objektiva lagar. De kan som sagt vara bristfälliga — men de skall dock tillämpas, ty det är det mindre onda. Om man tolererar två slags rätt och två slags medborgare, kommer man aldrig fram till vare sig socialism eller demokrati.

T. o. m. i kapitalistiska länder, som under lång tid sluppit en rasande klasskamp, har man skapat respekt för lag och rätt och därigenom skyddat den kapitalistiska samhällsordningen och kapitalistklassen för godtycke. Denna i mångt och mycket vrånge ordning, var dock o r d n i n g, och den har slagit djupa rötter i folksjälén, där den verkar med elementär kraft. Den är ett styrkebälte även när den appellerar till fördomar. Vi kan inte undvara det styrkebältet, och i en socialistisk stat skall vi åstadkomma ett mycket bättre system än även det fullkomligaste kapitalistiska. Ty lagbunden ordning kan den socialistiska staten minst av allt undvara. En klarsynt kommunist måste kämpa för alla enskilda medborgares (även de s. k. borgerligas) likhet inför lagen samtidigt som han ideologiskt bekämpar den borgerligt-kapitalistiska åskådningen. Ytterligare agitation för revolution, socialism, kommunism etc. kan vi saklöst undvara, ty revolutionen är nu avslutad och socialismen går sin gilla gång i landet — men vad vi behöver det är mera demokrati. Vi behöver komma ifrån de rester av stalinism som ännu vidlåder vårt eget kommunistiska parti, vilket f. ö. inte längre heter så utan *De jugoslaviska kommunisternas förbund* — sen den dag vi bröt med Kominform. Partiet är inget självändamål och det må gärna dö ut och ersättas med ett förbund av liktänkande människor, som frivilligt sluter sig samman och avböjer såväl kontroll uppifrån som fastslagna partilinjer. Ett sådant förbund skulle faktiskt förlora karaktären av »parti» och samtidigt stärka det politiska medvetandet. Jugoslaverna har ingenting med Sovjetunionen att göra och våra kommunister är inte heller några lydiga stalinska betjänter. Stalin har förfalskat Lenins lära om

staten och partiet, en lära som ingalunda gjorde anspråk på att gälla som en evig sanning utan bara var ett arbetsprogram för en begränsad tid. Den läran har Stalin gjort till en för alla tider giltig dogm för att kunna förvandla partiet till en privilegierad klass och göra staten till ett instrument för despotien för att utsga folket. Stalin var den verkliga kontrarevolutionären som likviderade revolutionärerna, undertryckte den socialistiska kritiken och satte byråkraternas despoti i stället för de revolutionära massornas demokrati. — De jugoslaviska kommunisternas förbund, såsom det ännu är organiserat, betecknar en övervunnen ståndpunkt och kan i dag som är bara fördröja en sund utveckling som motsvarar samhällets behov. Den tidsbestämda leninska parti- och statstypen (»proletariatets diktatur», tydligen) har överlevt sig själv och saknar varje berättigande eftersom förutsättningarna för »revolution» inte längre finns i ett samhälle, där demokratien börjat få liv. »Yrkesrevolutionärer» har vi ingen användning för och knappast heller för yrkesmässiga partifunktionärer av alla handa slag. Demokratien avslöjar de verkliga fienderna till socialismen och visar att den nya fienden, byråkratismen, redan hunnit bli farligare än den gamla fienden, kapitalismen. Är egentligen centraliserade politiska organisationer längre nödvändiga? Med sysslösa yrkesfunktionärer, som intalar sig att de måste »kontrollera» arbetet, »övervaka» det rätta sinnelaget och »sporra» till revolutionär aktivitet! Allt sådant kan undvaras. Men inte demokrati och medborgerlig frihet.

Den uppmärksamme läsaren behöver ingen pekpinne för att rätt tolka Milovan Djilas' i artikel efter artikel på mångahanda sätt turnerade förkunnelse och för att förstå i vilket ideologiskt läger Jugoslaviens f. d. förste statsteoretiker egentligen hör hemma. (Många västerländska »demokrater», socialdemokrater och andra, skulle ha gagn av att lyssna till honom! Må de begagna det tillfälle som nu bjuds.) Läsaren begriper också rätt väl att den dag måste komma då den »äkta kommunisten» Djilas skulle få märka vilka han stungit hade. Det märkliga är att han fick hållas så länge — och att han ännu står kvar i partiet. Var har vi egentligen Tito?!

»Två om budet — skilj er åt!» Så låter det ibland på auktioner. Här gäller ordet Jugoslaviens diktator. Det kom nämligen en dag för den troende kommunisten Tito då han »ideologiskt» måste skilja sig från stalinismen. Han ville egentligen inte men han blev

så illa tvungen. Motsättningen mellan honom och Stalin berodde inte på några »teorier» utan helt enkelt därpå att Tito ville vara herre i eget hus medan Stalin ville regera också i Jugoslavien, hävdande att Sovjetunionen är »alla arbetares» sanna fädernesland. Den istadige Tito uteslöts först ur den stalinska påvekyrkan (Kominform) i juni 1948 och då han ändå inte föll till föga stadfästes exkommunikationen vid Kominforms möte i november 1949.

Och därmed kom »ideologien» med i spelet. Det blev just två om det kommunistiska budet, och Tito och hans »statsideologer» började förkunna att stalinismen var förfalskad marxism. Enligt den rena marxistiska läran skulle ju staten efterhand »dö ut» — men i Sovjet hade staten nått en aldrig tidigare i världshistorien skådad centralisation och maktfullkomlighet, utnyttjad till folkets förtryckande och utsugning! Tillbaka till Marx! blev alltså kommunisten Titos lösen. Både statsmakten och näringslivet skall decentraliseras!

Tito har verkligen åstadkommit en del i den riktningen, vilket tillvunnit honom starka sympatier i Västerlandet. När år 1950 det första lagförslaget om administrationens decentralisering framlades i skupsjtinan, höll Marskalken ett stort tal, vari han i anslutning till lärofadern förklarade att eftersom staten var en produkt av klasskampen så skulle den dö ut så fort klasserna upphört att existera, dvs. när det inte längre fanns någon anledning till förtryck. I Jugoslavien kunde man, menade Tito, iakttaga begynnelsen till statens utdöende i den påbörjade decentralisationen inom förvaltning och näringsliv samt i fabrikernas och andra företags överlämnande till arbetare och anställda. — Statsapparaten har också faktiskt i någon mån reducerats och uppluckrats genom att viktiga uppgifter överlåtits på mindre enheter, distrikt och kommuner.

De ledande politikerna i Jugoslavien har varit ense om denna »ideologi» och en utomordentlig propagandist för antistalinismen har framför andra varit Titos gode vän och förtrogne Milovan Djilas. Varför störtades han? Därför att stats- och partimannen Tito med det fina väderkornet svek honom när det började osa hett från det ingalunda vanmäktiga kommunistiska partiet. Titos »liberala» reformer kunde ju nog — såsom Tito, Djilas, Dedijer, Kardelj, Rankovitj m. fl. åsyftade — försvaga ämbetsmannahierarkin, eventuellt plocka bort både ministerier och andra ämbeten — men byråkraterna fick man därmed inte bukt med ty de härledde sin makt från partiet. Och majoriteten inom detta

består än i dag av gammaldags, ortodoxa kommunister, som Tito helt enkelt inte vågade utmana. Så fick han desavouera sin närmaste man och kanske bästa vän, Djilas, som djärvt angripa dogmen att det är partiet som är den rätta representanten för arbetarklassen och socialismen och därtill påstått att de tusen och en koryfeerna i det kommunistiska systemet ingalunda alltid fått sin makt och myndighet på grund av förtjänst och duglighet utan snarast på grund av sin ställning inom partiet. Byråkratismens rötter, säger Djilas, har vi att söka i det hårt disciplinerade och strängt organiserade partiet, och därför föreslår han också såsom radikalmedel mot det onda att partidisciplinen upphäves, partiarbetet inhiberas och de yrkesmässiga partifunktionerna avskaffas — »mera demokrati, större diskussionsfrihet, större respekt för lag och rätt och ett friare urval vid tillsättning av administrativa och ekonomiska myndigheter».

Det är inget tvivel om att inte Djilas helst skulle ha velat slopa det odemokratiska enpartisystemet men så långt har han naturligtvis inte vågat gå — då vore han ju utanför varje form av »kommunism» — men han har alltså pläderat för en uppmjukning av de strama partibanderna och för en stark begränsning av partiets politiska inflytande. Och härvidlag har han faktiskt haft Tito bakom sig, ty denne har aldrig givit avkall på den uppfattning som han klart och tydligt gav uttryck åt vid den mycket omtalade och i processen mot Djilas återopade »sjätte kommunistiska förbundskongressen», nämligen att partiets egentliga uppgift endast är »arbetarnas politiska fostran och förkovran av massornas socialistiska medvetande». Sannolikt skulle Tito trivas utmärkt väl med ställningen som »fäderneslandets fader» i en partilös stat.

Det är ett faktum att Tito haft förhandskännedom om innehållet i de tidningsartiklar i Borba som Djilas sedan »dömts» för; han har själv sagt det under centralkommitténs session men ursäktat sig med att han i hastigheten inte fick riktigt kläm på kätterierna. Detta är säkert en nödlögn. Sanningen torde vara att när Tito fick ordentligt klart för sig att Djilas och de övriga reformvännerna med västerländsk orientering hade den konservativa partiledningen emot sig, så vågade han inte riskera en konflikt med partimajoriteten. Partiapparaten är fortfarande hållfast och det är ju en självklar sak att hela härskaran av partifunktionärer ute i landet, vilka har partiet att tacka för sin maktställning, inte frivilligt lämnar den ifrån sig. — Dr Laszlo Hámori

har i Samtid och Framtid (juni 1954) förebrått Djilas att han valt en taktiskt felaktig utgångspunkt för sin kritik av partiet och att han letts av småaktiga personliga motiv vid sina angrepp. Jag vet mycket väl vad han åsyftar — en frän och ironisk artikel i Borba i vilken han elakt apostroferar det nya »hovfruntimbret», partipamparnas enfaldiga och högfärdiga damer — men Djilas kan ta förebråelsen med ro; även om han skonat fåfängan (att han inte gjort det har glatt miljoner i Jugoslavien!) skulle partiet ändå ha slagit alarm för hans fruktansvärda kätteriers skull. Det har jag hört på »eljest välinformerat håll» i Belgrad.

Förhandlingarna vid det jugoslaviska kommunistförbundets centralkommittés plenarsammanträde i början av detta år var visserligen offentliga — en mycket god sak — men ingalunda särskilt uppbyggliga. Centralkommittén fungerade som kättardomstol enligt gammalt stalinskt mönster med de vanliga anklagelserna mot den anklagade att han gått klassfiendens ärenden och skadat partiet och landet. Och brottslingen bekände på känt manér sin synd, betygade nödvändigheten av enheten inom partiet och förklarade att han helhjärtat underkastade sig dess beslut: Jag skall själv rösta för resolutionen om jag bara får! Centralkommittén beslöt enhälligt, »efter ingående diskussion och värdering av kamrat Djilas' ideologiskt-politiska åsikter och av hans förhållande under de senaste månaderna» att fastslå att Djilas' åsikter är totalt oförenliga med den sjätte kommunistkongressens politiska linje och att han allvarligt skadat såväl kommunistförbundet som landets intressen. Förty uteslutes bemålde Djilas ur Centralkommittén och berövas alla funktioner inom De jugoslaviska kommunisternas förbund samt tilldelas en sista varning! Men han blev inte dömd till döden och, såsom meromnämnts, inte ens utesluten ur partiet, vilket bör noga observeras. Tito själv förklarade högtidligt, att »kamrat Djilas förvisso begått oerhörda fel med hänsyn till vår inre enhet och högeligen skadat oss, och detta skall uttryckligen slås fast, men vi får inte förfalla till den andra ytterligheten att kräva att felande kamrater skall avlägsnas eller förintas ... de skall få tillfälle att inse sina fel och gottgöra dem ... kamrat Djilas är en äkta kommunist och därför kommer han att acceptera partiets kritik och underkasta sig dess straff...»

Man lägge märke till att Tito (och Centralkommittén) undvikit att följa det stalinska schemat med »trestegshopp» vid likvidering av oppositionen: 1. Vederbörande har skadat partiet och staten. 2. Han har gjort det med vett och vilja. 3. Han är en av »impera-

listerna» köpt förrädare. Man har nöjt sig med det första steget. Nu är emellertid Djilas störtad. Kättarprocessen mot honom har förvisso skadat Titos good will i Västerlandets ögon. Men det bryr han sig kanske inte så mycket om sen han och Malenkov grävt ner stridsyxan — åtminstone tillsvidare.

Dr Hámori menar att Tito och partiledningen varken förbereder eller ens önskar något närmande till Sovjet och att framför allt armén skulle vara motståndare till en närmandets politik. Professor Raditsa har en motsatt uppfattning och hävdar att majoriteten av generalerna med generalstabschefen Dapcevic i spetsen är klart prorysk och ogillar samarbetet med Västmakterna. Sanningen är väl att opinionen är splittrad såväl inom militären som inom partiet, varför Tito får öva sig i balansgång. Att Djilas har många anhängare är han desto mindre okunnig om som han själv sagt det.

Som ett litet apropå kan kanske följande episod få nämnas, den är i skrivande stund bara halvannan månad gammal. I Serbien, »nånstans», kom jag i samspråk med en ung stilig pojke, som jag just beundrat i »kola» (den vackra nationella ringdansen). Utan ringaste tvekan deklarerade han som Djilas-anhängare och försäkrade att hela den »vakna» ungdomen var orienterad åt samma håll — förresten hade nog »infektionen» spritt sig också inom partiet, fastän partiapparaten fortfarande var fruktansvärt stark. — Och allt detta vågar ni säga så här öppet och till en främling?! — När de flesta tiger måste väl någon ha mod att säga sanningen, svarade ynglingen med ett stolt kast på nacken. Vi serber är ett frihetsälskande och nackstyvt folk och vi har demokratien i blodet. — Jag vände mig till den unge mannens kamrat med en vädjan: Och vad säger Ni? — Ingenting, men min vän här borde hålla tand för tunga och inte i onödan röja sig. (Han sa just »i onödan» och det gav mig något att tänka på.)

Sista ordet i den ideologiska uppgörelsen mellan »höger» och »vänster» i Jugoslavien har säkerligen ännu inte blivit sagt. I Titos stat råder en allvarlig konflikt mellan teori och verklighet, mellan statens författning och partidiktaturen, mellan förvaltningens och näringslivets faktiska decentralisation och den starkt centraliserade partiapparaten. Denna konflikt måste förr eller senare undanröjas.